

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРУП ВЗАЄМОДОПОМОГИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Одним із найважливіших елементів системи соціальної роботи є групи, діяльність яких будується на принципах само та взаємодопомоги. У сучасних умовах все більшої актуальності набуває допомога, спрямована на активізацію внутрішнього потенціалу особистості, малих груп [2]. Цілі та завдання такої діяльності реалізуються в групах само та взаємодопомоги, діяльність яких має реалізовуватися за підтримки соціальних служб, державних і громадських структур, задовольняючи потребу населення у оперативній та кваліфікованій соціально-психологічній підтримці.

Групи само та взаємодопомоги як форма соціальної підтримки є предметом наукових досліджень У. Бутриновської, Н. Заверико, У. Купріної, Н. Масленцевої, Ж. Конопки, К. Кроуфорда та інших.

Мета статті: визначити обізнаність фахівців соціальної роботи щодо діяльності груп само та взаємодопомоги та дослідження готовності соціальних служб до організації та підтримки таких форм соціальної допомоги.

У науковій літературі існує проблема диференціації понять групи самодопомоги і групи взаємодопомоги. Поширеною є думка, що групи самодопомоги – спільноти індивідів без ієрархічної структури, що створюються лише за наявності певної проблеми і діяльність яких спрямована на надання допомоги учасниками групи самим собі. Головне призначення груп самодопомоги – компенсувати недостатню увагу соціальних інституцій до тих чи інших проблем різних груп населення.

У групах взаємодопомоги особливого значення набуває роль професійного соціального працівника чи іншого фахівця, який координує діяльність такої групи. Слід зазначити, що участь в групах само та взаємодопомоги дає можливість клієнту соціальної служби відчувати, що він не покинутий напризволяще у проблемній ситуації. Допомога ґрунтується на власному досвіді членів груп у вирішенні конкретних проблем і відображає процеси взаємного обміну і взаємної участі, тобто допомога є взаємною, а не односторонньою [1; 3].

Організація груп само і взаємодопомоги в умовах конкретного закладу передбачає вивчення можливостей, потенціалу фахівців із соціальної роботи, бажання клієнтів взяти активну участь у роботі груп, вивчення наявності ресурсів для діяльності в даному напрямку. У зв'язку з цим нами було здійснене опитування фахівців соціальних служб щодо питань, дотичних до проблематики організації та функціонування груп взаємодопомоги. Результати проведеного дослідження вказали на поле діяльності фахівця соціальної служби. Так, до основних напрямків діяльності фахівців соціальних служб опитані віднесли проведення спільної роботи з іншими установами, уповноваженими вирішувати проблеми сім'ї (МВС, Міністерство освіти та інші). Близько половини опитаних назвали патронаж сімей, консультування, постановку на облік, оформлення документів на отримання матеріальної допомоги, пільг, надання психолого-педагогічної допомоги, організацію дозвілля дітей, формування бази даних клієнтів. Фахівці із соціальної роботи складають і реалізують комплексні реабілітаційні програми роботи з дітьми з сімей різних категорій і груп. Також поле діяльності фахівців установи соціального обслуговування становить розробка, реалізація соціальних програм, надання соціальних послуг. Безумовно, весь вищезгаданий спектр функцій і напрямків діяльності може бути доповнений реалізацією ще однієї соціальної технології, а саме – організацією груп само та взаємодопомоги. Аналіз відповідей на питання: «Чи знайомі Ви з практикою організації груп само та взаємодопомоги?» показав, що більшість фахівців знають про практику організації таких груп (76%). З одного боку, обізнаність фахівців щодо даного питання зумовлює необхідність створення груп само та взаємодопомоги, з іншого боку, ми не можемо судити про повноту і зміст уявлень учасників інтерв'ю про практику функціонування груп взаємодопомоги.

Відповіді на питання: «У чому, на Вашу думку, полягає діяльність груп само та взаємодопомоги?» засвідчують, що для більшості опитаних група само та взаємодопомоги є об'єднанням осіб, діяльність якої спрямована на надання допомоги самим собі (67%).

Половина опитаних вважає, що діяльність груп само і взаємодопомоги полягає в узагальненні і обміні власним досвідом між членами групи з метою вирішення конкретних проблем. Поширеною є думка, що це об'єднання, головним завданням яких є збереження або відновлення функціональної здатності існуючих груп, а також, що це спільноти, діяльність яких базується на принципах самоврядування, де учасники самі вирішують певну проблему. Потрібно відзначити, що будь-яка діяльність повинна бути обумовлена її метою, яка, на думку опитаних, полягає в наступному: підтримка людини, яка опинилася у складній життєвій ситуації та обмін інформацією – 43%, набуття нових життєвих навичок – 80%, пом'якшення впливу негативних явищ, а не повне їх подолання – 15%.

Результати опитування дозволили виокремити сфери, в яких необхідно створювати групи само та взаємодопомоги за ступенем їх актуальності: сфера охорони здоров'я (терапевтичні зустрічі для людей з інвалідністю та різними захворюваннями); впровадження соціальних програм самодопомоги, для осіб, які перебувають у важкій життєвій ситуації на базі молодіжних центрів, освітніх закладів; самодопомога безробітних через групи професійного навчання; підтримка маргінальних груп населення (самопомога бездомних, мігрантів); організація груп взаємопідтримки з метою зростання інформованості громадян щодо їхніх соціальних прав тощо.

Основними технологіями, що застосовуються в роботі груп само і взаємодопомоги, є обмін досвідом між окремими особами, проведення освітніх семінарів, взаємне оцінювання і благодійність. На думку опитаних нами фахівців соціальної роботи, процес формування груп само та взаємодопомоги може включати вивчення потреб клієнтів (81%), виявлення пріоритетних проблем і здійснення цільового планування групових занять (75%), організацію та проведення запланованих зустрічей (52%), координацію діяльності груп само та взаємодопомоги (44%), контроль за діяльністю груп само та взаємодопомоги (25%).

Дані, отримані в ході дослідження, дозволяють виявити точки дотику та напрями співпраці між фахівцями із соціальної роботи та клієнтами соціальних служб: фахівці можуть знаходити осіб, які потребують допомоги; можуть надавати постійні або разові консультації групам; виступати ініціаторами створення нових спільнот взаємодопомоги для вирішення проблем певної групи клієнтів. Здійснення подібної роботи вимагає від фахівця володіння певними професійними навичками. Основна проблема готовності до участі в організації таких груп полягає в нестачі знань як практичних, так і теоретичних: недостатні знання і уявлення про діяльність груп само та взаємодопомоги (52%), слабка матеріально-технічна база і ресурси установи (56%). У той же час труднощі можуть бути викликані небажанням клієнтів йти на контакт (64%), низькою зацікавленістю клієнтів (29%).

Важливим моментом даного дослідження є проблема результативності роботи даних груп, їх впливу на людину. На думку учасників опитування, формування таких груп буде сприяти утворенню нових контактів, розвивати мережі підтримки між її членами, удосконалювати особистісні якості, підвищувати активність, підприємливість клієнта. Таким чином, мета визначає характер діяльності групи, концепцію її розвитку, основні напрямки, вимагає вироблення відповідних завдань для її досягнення.

Особливу роль на організаційному етапі відіграють категорії клієнтів, життєві ситуації яких служать приводом до формування груп само та взаємодопомоги. Так, проблемні сім'ї, сім'ї з дезадаптованими дітьми та підлітками, неблагополучні сім'ї становлять менший відсоток потенційних клієнтів даних груп, оскільки вони неохоче йдуть на контакт в силу своїх психологічних особливостей і настроїв. Батьки, які мають дітей з інвалідністю, найбільшою мірою усвідомлюють свою відповідальність перед дитиною і починають діяти з метою створення необхідних умов для організації повноцінного розвитку і виховання дитини.

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що в основному всі фахівці соціальної роботи обізнані із такою технологією надання соціальної допомоги як групи само та взаємодопомоги. Попри те, це відносно новий напрямок в їхній діяльності, що дозволяє підвищити ефективність роботи, реалізувати свій професійний потенціал, організувати мережу соціальної підтримки. Проблема готовності фахівців до

організації таких груп полягає насамперед у недостатності теоретичних знань, не сформованості практичних навичок і умінь. Однак труднощі такого штибу відчувають усі фахівці при впровадженні нових елементів, прийомів, методів у процесі вдосконалення своєї діяльності. Отже, на етапі мотивації та залучення фахівців із соціальної роботи до створення груп само і взаємодопомоги з'являється ряд конкретних завдань, серед яких можемо назвати: підвищення рівня інформованості фахівців і клієнтів, забезпечення інформаційного супроводу через проведення тренінгів, освітніх семінарів.

Таким чином, отримані дані дозволять впроваджувати нові технології соціальної роботи, які сприятимуть розвитку соціальної активності клієнтів соціальних служб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутриновська У.П. Групи самопомоги як ефективна форма соціальної роботи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 8-13.
2. Зыкова Н., Крысова Е., Кольцова М. Организация групп само- и взаимопомощи в условиях социальной службы: профессиональный взгляд теории и практика общественного развития. 2012. № 10. С. 49–51.
3. Konopka G. Groupwork in the Institution: A Modern Challenge. New York: Association Press, 1970. 304 p.

Марусяк Марія

Науковий керівник – канд. психол. наук Адамська Зоряна

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Процеси трансформації у сучасному українському суспільстві означають перехід до нової моделі розвитку й супроводжуються системною кризою в усіх його сферах. У соціальній психології вже є усталеною думка про те, що український соціум перебуває в стані соціальної аномії, що виявляється в порушенні або ігноруванні значною частиною населення, особливо підлітками, не лише ціннісних норм, а й традицій, стереотипів, усталених стилів мислення та діяльності. У цій ситуації в одних підлітків посилюється здатність до пошуку ефективних шляхів адаптації в нестабільному соціумі, а в інших, навпаки, вона втрачається, що призводить до поширення девіантних форм поведінки.

Усвідомлення науковцями (М. Вовканич, В. Годованець, В. Івановою, Н. Ківенком, І. Козубовською, І. Лановенко, Т. Малковою, П. Мельником, Н. Онищенко, Т. Семенець, Г. Товканець, Л. Кучерявенко, В. Федоровою та ін.) факту значного поширення девіантної поведінки серед підлітків дає підстави вважати її соціальною проблемою. Окрім того, соціологічні дослідження систематично фіксують суттєве зростання підліткової злочинності, наркотизації, алкоголізації та суїцидальної поведінки. Проте аналіз саме психологічних розвідок з проблем підліткових девіацій дає змогу стверджувати, що основні чинники девіантної поведінки у старшому підлітковому віці досліджені недостатньо. А це, своєю чергою, унеможливорює розробку системи психологічної профілактики й корекції вказаного поведінкового феномена.

З огляду на зазначені аспекти, **метою** нашої статті стало обґрунтування основних чинників девіантної поведінки у старшому підлітковому віці.

Дослідження девіантної поведінки у сучасній психології представлені достатньо широко. Зокрема, доведено, що девіантна поведінка перешкоджає соціалізації особистості, її становленню й розвитку. Серйозний дефіцит позитивного впливу на молоде покоління призводить до того, що у підлітків домінуючими почуттями стали тривога, агресія, соціальна пасивність. Ситуація на сучасному етапі ускладнюється й тим, що девіації стали характерною, а подекуди й унормованою рисою підліткової та молодіжної субкультур.

Аналіз психологічної літератури з досліджуваної проблеми (М. Алемаскін, Б. Баєв, О. Бондарчук, Г. Бочкарьова, Т. Гуріна, В. Демиденко, О. Змановська, В. Казанська, О. Ковальов, І. Кон, С. Кулаков, О. Лазурський, Н. Максимова, В. Мінська, А. Реан, О. Хархан та ін.) дає змогу перейти до розгляду поняття «девіантна поведінка».